Vesna Badurina-Stipčević

Legenda o svetoj Venefridi i svetačke legende[1]

Isusovac Bartul Kašić o svetoj Venefridi, koju su isusovci osobito štovali, napisao je legendu, a njezinim likom bio je inspiriran i za pisanje duhovne tragedije *Sveta Venefrida.*

Jedno od Kašićevih književnih djela**,** *Perivoj od djevstva, ili životi od djevica*, tiskano je čini se u dva izdanja, 1625. godine u Rimu i 1628. u Veneciji.[2] Ovaj hagiografski zbornik sadrži legende iz života dvadeset i pet svetica i mučenica i pripada duhovno-poučnoj literaturi koja je bila u prvom redu namijenjena redovnicama u ženskim samostanima. Osim molitvenika i katekizama i to na hrvatskom jeziku, ovakva štiva su još od srednjeg vijeka bila dio duhovne lektire sestrica, koludrica i pobožnih žena. I prije Kašićeva *Perivoja* postojali su slični životopisi svetica, kao npr. *Libarce od Dievstva i djevičkoga bitja* Bazilija Gradića iz 1567. (Venecija), *Život nekoliko izabranih divic* Fausta Vrančića iz 1606. (Rim), zatim *Život od Magdalene od knezov Zirova, zastavnice redovnica i mostira sv. Antuna u Rabu* Tonka Mrnavića iz 1625. (Rim), *Život Margarite blažene divice, sestrice sv. Dominika, prikazano sestri opatici* od Tonka Mrnavića i dr. Dapače, i hrvatska srednjovjekovna književnost u svom korpusu sadrži mnoge hagiografske legende o sveticama i to u glagoljskim i latiničkim rukopisima. Apokrifna priča o sv. Tekli koja se nalazi

[1] Predavanje na znanstvenom kolokviju *Bartol Kašić i srednjovjekovne svetačke legende*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Društvo studenata kroatologije Cassius, 16. O5. 2007.
[2] D. Mrdeža-Antonina, Kašićev «Perivoj od djevstva ili životi od djevica» i hrvatska srednjovjekovna legenda, *Život i djelo Bartola Kašića*, Zadar 1994, str. 283-292.

u glagoljskom fragmentu s početka 14. stoljeća i pasija sv. Marine iz 13/14. stoljeća pripadaju najstarijim hrvatskim legendama, dok su pasije o sv. Agniji, sv. Ceciliji, sv. Agati, sv. Luciji, Sv. Margariti, sv. Katarini sačuvane u mnogim hrvatskoglagoljskim brevijarima 14. i 15. stoljeća. A latinički *Dubrovački legendarij* iz 17. stoljeća, koji je prijepis starijeg predloška, sadrži pak životopise kršćanskih pustinjakinja, sv. Eufrosine, Marije grešnice, sv. Pelagije, sv. Marije Egipćanke.

Kašić je u *Perivoju od djevstva* napravio vlastiti izbor iz nekoliko zbornika, u naslovu *Perivoja od djevstva* piše da je slovinskim jezikom iz talijanskoga napisan, a sam Kašić u predgovoru spominje i uzore kao što su Lovrinac Surio Certusin, Petar Ribadineira, ali navodi i mnoge druge autore. Vjerojatno je Kašić čitao i Vrančićeve hagiografske sastave, jer djelomično pišu o istim sveticama, sv. Tekli, sv. Katarini, sv. Ceciliji, sv. Agniji, sv. Agati, sv. Luciji, sv. Eufraziji, sv. Barbari. Kao mogući izvori u sastavljanju ove hagiografske antologije Kašiću su sigurno služile i poznata srednjovjekovna zbirka legendi *Legenda Aurea*, *Zlatna legenda* Jacopa de Voragine, kao i talijanska preradba dominikanca Dominica Cavalce.

U predgovoru izdanja iz 1625. godine Kašić je napisao i posvetu dumnama sv. Marka u Dubrovniku: «Ovi Perivoj od Dievstva toliko se ne pristoji nikomu drugomu, koliko vami, poštovane redovnice, koje i odićom svetoga Reda i svetiem dielima stieg od rajskog dievstva uznosite … Naći ćete u njemu i vi i djevojčice svietovne i svak, duhovni razgovor, svakovrsno cvietje od svacieh kreposti i nasladjenja duhovna zamierna i veoma ugodna.»

A obrazložio je i svoju nakanu da napiše ovakvo djelo: «… požuda srčana užeže i mene, da slovinski napišem momu Narodu …, živote, istom od nekolicijeh Plementijih slavnijeh djevica…. Na to mene krenu, i silom nečasna nescina, kom se pogrdjuje slavni i Anjeoski život djevičanske i dumanske službe Božje. To mi je zamjernijem načinom vazda mučno bilo čuti one pogane besjede. Da veći dio našijeh djevojčica silom ide Bogu služiti, i da su nesrećne one, koje se dumne, ili koludrice oblače.» Iz ovoga se lako može izčitati da je postojao otpor odlasku djevojaka u samostan, na što upućuju i suvremena povijesna istraživanja. Te je Kašić upravo slavljenjem redovničkoga života i pobožnim legendama htio potaknuti buduće dumne za iskreno služenje Bogu.

Perivoj od djevstva sadrži kronološki raspoređene legende, prema blagdanima svake svetice, uvrštene su samo svetice kanonizirane u kršćanskoj crkvi i to upravo one čiji životi mogu biti najbolji primjer predanoga života. Sve te djevice, mučenice po cijenu mučeničke smrti brane kršćansku vjeru i svoju čistoću. Istu shemu prepoznajemo u svim legendama: poganskom moćniku suprotstavlja se progonjena mučenica, koja je nakon odlučnog odbacivanja spasonosnog poganstva osuđena: međutim, ona s radošću dočekuje svoj martirij što je praćeno prizorima čudesa, refleksijama, molitvama u slavi Boga. Mučenička smrt je kulminacijska točka u razvijanju fabule, a dramatska tenzija zasniva se na ostvarenju ili neispunjenju toga očekivanja. U nekim legendama nema takve dramatičnosti fabule, nego se ona više linearno razvija, te se umjesto mučenja prikazuju okolnosti

pod kojima svetica odlazi samostan. Na kraju legendi često se navode i posthumna čudesa svetice, koja pridonose njezinom beatiziranju.

Kompozicijskim i stilskim postupcima Kašićeve legende uklapaju se u svijet srednjovjekovnih legendi. I one su zasnovane na binarnosti dobra i zla, neprestanoj borbi svjetovnog, tjelesnog i božanskog, duhovnog, na njegovanju vrlina koje oplemenjuju život.[3] Najvažnija potvrda vrline je stalno događanje čudesa kojima se dokazuje Božja prisutnost (npr. masovna preobraćenja na kršćanstvo, oživljavanja mrtvih, čudotvorna izlječenja, itd.). No, u odnosu na srednjovjekovne legende, estetska je dimenzija Kašićevih legendi skromnija, upravo zato jer je funkcija njegovih tekstova naglašeno moralno-religiozna.

Da pruži što bolji uzor dubrovačkim redovnicama, često pripadnicama plemstva, Kašić je izabrao i primjer svete Venefride, djevojke kraljevskoga roda koja je htjela pod svaku cijenu očuvati svoje djevičanstvo i zarediti se. ***Sveta Venefrida*** bila je velška svetica iz 7. stoljeća.[4] Njezino ime ima nekoliko varijanata, na engleskom *Winifred*, *Winifrid* ili *Guinevra* i znači «prijateljica mira», dok velški oblik glasi *Gwenfrewi* i znači «bijela prijateljica mira». Slavi se kao djevica, svetica, mučenica, blagdan 3. studeni slavi dan njezine smrti, a blagdan 22. lipnja sjeća se njezina mučenja. Atributi su joj kruna, mač i knjiga. Podaci o njezinom životu i kultu potječu tek iz 12.

[3] D. Fališevac, *Hrvatska srednjovjekovna proza*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 1980, str. 110.
[4] Usp. Winifred or Gwenfrewi (7th c.), *Encyclopedia of the Middle Ages II*, Paris-Cambridge-Rome 2000, str. 1553. ; Gwenfrewi, *Bibliotheca sanctorum VI,* Roma 1965, col. 553-556.; Winefride, *The Oxford Dictionary of Saints*, Oxford-New York 1996, str. 500-501.

stoljeća i temelje se na dvije latinske Vite napisane 5. stoljeća nakon svetičina života. Tzv. *Vita prima* iz oko 1200. godine djelo je monaha iz Basingwerka, dok je stariju i opsežniju *Vita secunda* napisao Robert, prior Shrewsburya 1139. godine. Čini se da je Venefrida bila više od legendarne osobe, pripadala je kraljevskoj obitelji Powysian koja je bila čvrsto ukorijenjena u velškoj povijesnoj tradiciji. Priče o njezinom životu i životu drugih pripadnika obitelji miješale su povijesnu zbilju i maštovite događaje, prenosile su se usmenim putem iz generacije u generaciju dok se nisu pojavile u pisanom obliku u 12. stoljeću.

Dakle **legenda o Venefridi** ovako je ispričana: Venefrida je bila jedinica plemenitih roditelja, a njezin je duhovni razvoj bio povjeren ujaku, svećeniku Beunu. Jedne nedjelje, 22. lipnja, kada je bila samo kod kuće, navratio je kraljević Karadog, koji je bio u lovu tražeći vode. Kad je opazio da nema drugih ukućana, bio je nasilan prema djevojci, no ona je pobjegla, sakrila se u crkvu kod svećenika Beuna. No, Karadog je postao još gori, istjerao ju je iz crkve, ranio ju i mačem odrubio glavu. Njezin ujak Beuno istrčao je van, prokleo Karadoga kad je vidio što se dogodilo Venefridi, na što je Karadog istog trenutka pao s konja mrtav i propao u zemlju. Beuno je pao na koljena i molio da se njegovoj nećakinji vrati život. Molitve su uslišane i Venefrida je oživjela, nekim čudom njezina je glava vraćena na tijelo, ali je bijela crta na vratu podsjećala na nemili događaj. Venefrida je postala opatica i poglavarica obližnjega samostana Gwytherin, gdje je i pokopana nakon smrti.

Na više mjesta u Engleskoj razvio se **kult sv. Venefride**. U opatiji Gwytherin, njezinom konačnom utočištu, sagrađeno je svetište. Na mjestu gdje joj je odrubljena glava, pojavio se izvor vode. Taj je izvor postao ljekovit za mnoga čudesna izlječenja, na velškom je nazvan Treffynnon, «grad proljeća», a na engleskom je poznat kao Holywell. Osim toga, godine 1138. njezino je tijelo preneseno u opatiju Shrewsbury, a njezino englesko ime Winifred zamijenjeno je velškim Gwenfrewi. U to je vrijeme u ovoj opatiji i opat Robert napisao njezin životopis. Sv. Venefrida je postala popularna u cijelom Velsu, a njezin se kult osobito raširio po čitavoj Engleskoj otkad je 1398. godine Roger Walden, katerberijiski nadbiskup utvdrio njezin blagdan za cijelu pokrajinu Canterbury. No osobito su svetišta Holywell i Shrewsbury postala popularna mjesta hodočašća ljudi iz cijele Europe, tako da su se razvila u velike hodočasničke centre u Britaniji. Već su engleski kraljevi Henrik V i Edvard IV posjećivali su ova svetišta, ali dolaskom dinastije Tudor krajem 15. stoljeća popularnost sv. Venefride se još povećala. Majka kralja Henrika VII odlučila je oko 1500. godine sagraditi kapelu iznad izvora u Holywellu, a sam Henrik VII pokopan je u Westminsteru s kipom sv. Venefride na svom grobu. U to je vrijeme sv. Venefrida postala jednom od najznačajnijih britanskih svetica. No, zatvaranjem samostana u Shrewsbury 1536. godine i Venefridini relikti su uništeni, a jedan njezin prst je tajno prenesen u Rim. Kapela u Holywellu i u to je vrijeme bila vrlo posjećena i postala je jedno od centara katoličkog otpora u Welsu. Zanimljivo je da je Venefridin prst 1852. godine vraćen u Britaniju, i podijeljen na dva dijela, tako

da je jedna relikvija pohranjena u Holywellu, a druga u Shrewsburiju. Holywell je danas vrlo posjećeno Venefridino svetište u kojem mnogi hodočasnici traže izlječenje u tradiciji dugoj 1300 godina. Ono predstavlja jedno od najbolje sačuvanih srednjovjekovnih hodočasničkih centara u Britaniji.

U Hrvatskoj, koliko mi je poznato, ne postoje sveta mjesta, niti crkve posvećene Venefridi, ali je zato lik ove poznate velške, kasnije i britanske svetice postao glavni lik jedne od najstarijih dubrovačkih, hrvatskih drama. Sveta Venefrida na taj je način preko književnoga djela plodnoga pisca Bartula Kašića postala i dio hrvatske kulture.